

УДК 343.15:343.235

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2021.4.30>

ПЛОТНІКОВА А.В.

**ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ
ЗА СУКУПНІСТЮ ВИРОКІВ****THE PRACTICAL PROBLEMS OF THE ATTACHMENT
OF THE PUNISHMENT WITHIN THE ACCUMULATIVE SENTENCES**

Стаття присвячена практичним проблемам призначення покарання за сукупністю вироку. Констатовано, що у науці кримінального права не існує єдності щодо визначення моменту, з якого суд повинен призначити покарання за правилами ст. 71 КК України. Встановлено, що найбільш дискусійною є проблема розмежування підстав застосування ч. 1 ст. 71 КК України та ч. 4 ст. 70 КК України. Це пов'язано з правильним визначенням моменту, з якого особі необхідно призначити покарання саме за сукупністю злочинів (з дня проголошення вироку або з моменту набрання ним законної сили). Проаналізовано правові позиції Верховного Суду, які містять протилежні правові висновки, що значно ускладнює правильне застосування ст. 71 КК України на практиці. Зроблено висновок, що права позиція Верховного Суду не враховує положень кримінального, кримінального процесуального та кримінально-виконавчого законодавства. Визначено значення встановлення змісту терміна «засуджений» для призначення покарання за сукупністю вироку. Автор доходить висновку, що проголошення (постановлення) обвинувального вироку стосовно особи не є підставою для набуття цією особою статусу засудженого, а єдиною підставою для цього є набрання вироком законної сили. Зумовлено це тим, що таке засудження ще не є остаточним та визначеним, оскільки існує можливість як скасування вироку і засудження особи, так і призначення іншого покарання, яке може бути більш чи менш суворим. Зроблено системний аналіз кримінально-виконавчого, кримінального та кримінального процесуального законодавства, на підставі якого зроблено висновок щодо необхідності внесення змін до ч. 1 ст. 71 КК України, де необхідно законодавчо закріпити, що за сукупністю вироку суд має призначити покарання виключно у тому разі, якщо попередній вирок щодо особи набрав законної сили. Якщо під час призначення покарання особою попередній вирок ще не набрав законної сили, слід застосовувати норми, закріплені у ч. 4 ст. 70 КК України. Такі дії зумовлені процесуальною доцільністю та визначеністю, оскільки вони виключають можливість перегляду остаточного вироку.

Ключові слова: призначення покарання, сукупність вироку, набрання вироком законної сили, проголошення вироку.

The article is devoted to the practical problems of sentencing by a set of sentences. It is stated that in the science of criminal law there is no unity in determining the moment from which the court must impose punishment under the rules of Article 71 of the Criminal Code of Ukraine. It is established that the most controversial problem is the delimitation of the grounds for the application of Part 1 of Art. 71 of the Criminal Code of Ukraine and Part 4 of Art. 70 of the Criminal Code of Ukraine, which is associated with the correct determination of the moment from which a person must be sentenced for a set of crimes: from the date of sentencing, or from the moment the latter enters into force. The legal positions of the Supreme Court are analyzed, which contain opposite legal conclusions, which significantly complicates the correct application of Art. 71 of

the Criminal Code of Ukraine in practice. It is concluded that the latest legal position of the Supreme Court does not take into account the provisions of criminal, criminal procedural and criminal-executive legislation. The value of establishing the meaning of the term “convicted” for sentencing for a set of sentences is determined. The author concludes that the proclamation (ruling) of a conviction against a person is not in itself a ground for this person to acquire the status of a convict, and the only ground for this is the entry into force of the sentence. This is due to the fact that such a conviction is not yet final and definite, as there is a possibility of both reversal of the sentence, and hence the conviction of the person, and the imposition of another punishment, which may be more or less severe. A systematic analysis of criminal-executive, criminal and criminal procedural legislation was made, on the basis of which a conclusion was made about the need to amend Part 1 of Art. 71 of the Criminal Code of Ukraine, where the law stipulates that the court must impose a penalty on a set of sentences only if the previous sentence against the person has entered into force. In that case, if the previous sentence has not yet entered into force when sentencing a person, Part 4 of Art. 70 of the Criminal Code of Ukraine, which is due to procedural expediency and certainty, as it excludes the possibility of reviewing the final sentence.

Key words: *sentencing, a set of sentences, the entry into force of the sentence, the pronouncement of the sentence.*

Вступ. У науці кримінального права та практиці його застосування одне з центральних місць займає призначення покарання за вчинене правопорушення. Одним із складних та таких, що не має одностайності у теорії та судовій практиці, є питання призначення покарання у разі сукупності злочинів.

Найбільш дискусійною є проблема розмежування підстав застосування ч. 1 ст. 71 КК України та ч. 4 ст. 70 КК України. Така проблема полягає у правильному визначенні моменту, з якого особи необхідно призначити покарання саме за сукупністю злочинів, тобто з дня проголошення вироку або з моменту набрання ним законної сили.

Важливість зазначеного питання зумовлена тим, що лише призначення особі покарання відповідно до закону здатне забезпечити ефективність кримінально-правової заборони.

Проблемам призначення покарання за сукупністю вироків присвятили свої наукові праці такі вчені: А.А. Ахобєков, М.І. Бажанов, В.М. Білоконєв, Д.С. Дядькін, Ю.А. Красікова, Н.М. Крупська, В.П. Малко, Г.Р. Мартинишин, К.В. Ображєєв, Ю.Е. Пудовочкін, А.В. Скорняков, С.Г. Співак, Н.А. Стручков, М.Т. Ташчєлін, В.І. Тютюгін, В.М. Урчуков, Т.Г. Черненко, Т.Г. Черно̀ва, Ю.Н. Юшков та інші. Проте, на жаль, так і не було виокремлено єдиного наукового підходу до вирішення теоретичних проблем призначення покарання за сукупністю вироків. Також не було враховано і численних пропозицій щодо внесення змін до ч. 1 ст. 71 КК України.

Постановка завдання. Метою статті є теоретичне обґрунтування визначення того, з якого моменту під час призначення покарання суд повинен застосовувати ст. 71 КК України.

Результати дослідження. У ч. 1 ст. 71 КК України законодавець встановив таке: «Якщо засуджений після постановлення вироку, але до повного відбуття покарання вчинив нове кримінальне правопорушення, суд до покарання, призначеного за новим вироком, повністю або частково приєднує невідбуту частину покарання за попереднім вироком» [1].

З наведеної конструкції кримінально-правової норми незрозуміло, чи має значення для застосування ч. 1 ст. 71 КК України момент набрання вироком законної сили. Це спричиняє безліч наукових дискусій та ускладнює застосування вказаної норми на практиці.

Не маючи на меті аналізувати підходи до вказаної проблеми у науці кримінального права, зазначимо, що одні вчені, зокрема М.І. Бажанов, І.О. Зінченко, О.О. Дудоров та інші, вважають, що ч. 1 ст. 71 КК України слід тлумачити буквально. На думку зазначених учених, для застосування вказаної норми має значення сам факт постановлення вироку незалежно від того, чи набрав він законної сили [2, с. 30–31; 3, с. 129; 4, с. 456–460].

Зазначимо, що така точка зору збігається з позицією пленуму ВСУ, який в абзаці 1 п. 25 Постанови від 24 жовтня 2003 р. № 7 «Про практику призначення судами кримінального покарання» зазначив: «За сукупністю вироків (ст. 71 КК України) покарання призначається, коли засуджена особа до повного відбування основного чи додаткового покарання вчинила новий злочин, а також коли новий злочин був вчинений після проголошення вироку, але до набрання ним законної сили» [5].

Інші науковці звертають увагу, що вирішити дане питання неможливо без комплексно-го аналізу та співвідношення норм кримінального законодавства та суміжних з ним галузей (Г.Р. Мартинишин, В.М. Білоконєв, В.В. Городовенко) [6, с. 244; 7, с. 80].

У конструкції ч. 1 ст. 71 КК України законодавець використав термін «засуджений», значення якого у Кримінальному кодексі не розкривається [2]. Проте встановлення моменту, з якого особа вважається засудженою, на нашу думку, має принципове значення для призначення покарання за сукупністю вироків.

Для правильного розуміння терміна «засуджений» необхідно його тлумачити не лише з позиції теорії кримінального права, а й з урахуванням положень кримінально-виконавчого та кримінального процесуального законодавства.

У ч. 3 ст. 376 КПК України зазначено: «Після проголошення вироку головуючий роз'яснює права обвинуваченому, а не засудженому» [8]. Відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 393 КПК України апеляційну скаргу має право подати обвинувачений, стосовно якого був ухвалений обвинувальний вирок [8].

Однак у п. 1 ч. 1 ст. 425 КПК вказано: «Касаційну скаргу на рішення, яке вже набрало законної сили, мають право подавати засуджений, його законний представник чи захисник (у частині, що стосується інтересів засудженого)» [8]. У п. 12 ч. 1 ст. 537 КПК зазначено: «Під час виконання вироку суд має право вирішити питання про тимчасове залишення засудженого у слідчому ізоляторі» [8].

Отже, буквальне та логічне тлумачення вказаних норм дозволяє зробити висновок, що проголошення (постановлення) обвинувального вироку стосовно особи не є підставою для набуття цією особою статусу засудженого, а єдиною підставою для цього є набрання вироком законної сили. Тільки після цього вирок набуває значення офіційного юридичного акта і має юридично значущі наслідки.

Зазначимо, що, ухваливши та проголосивши вирок, держава в особі суду першої інстанції дійсно засуджує протиправні дії особи, проте таке засудження ще не є остаточним та визначеним, оскільки існує можливість як скасування вироку і засудження особи, так і призначення іншого покарання, яке може бути більш чи менш суворим. Тобто, з одного боку, із постановленням вироку особа знала осуду держави, а з іншого боку, вона ще не набула процесуального статусу засудженого.

Підтвердженням такої позиції є й положення Кримінально-виконавчого кодексу України, де зазначається таке: «Підставою виконання і відбування покарання є вирок суду, який набрав законної сили» (ст. 4 КВК України) [9]. Отже, строк відбування покарання починає відраховуватись лише з моменту набрання вироком законної сили. До цього часу особа покарання ще не відбуває, а тому неможливо вирахувати його відбуту чи невідбуту частину та застосувати правила ст. 71 КК України.

Крім того, відповідно до ч. 1 ст. 62 Конституції України особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду [10].

Норми Конституції є нормами прямої дії, які конкретизовані у нормативних актах інших галузей права. Для з'ясування правового положення особи, яка притягується до кримінальної відповідальності, звернемося до КПК України. У ч. 1 ст. 17 КПК України вказано: «Особа вважається невинуватою у вчиненні кримінального правопорушення і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили» [8]. У ч. 5 цієї ж статті зазначається: «Поводження з особою, вина якої у вчиненні кримінального правопорушення не встановлена обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили, має відповідати поведженню з невинуватою особою» [8].

Враховуючи викладене, робимо однозначний висновок, що до набрання обвинувальним вироком законної сили особа не може вважатися такою, що піддана кримінальному покаранню, а тому відбуті чи невідбуті його частини ще не існують, що унеможливує застосування ч. 1 ст. 71 КК України до моменту набрання попереднім вироком законної сили.

Зазначимо, що донедавна, формуючи практику призначення покарання, Верховний Суд України у своїх постановках неодноразово вказував, що неприпустимо призначати покарання, керуючись положеннями ст. 71 КК України, якщо попередній вирок стосовно особи ще не набрав законної сили, обґрунтовуючи це, в тому числі і положеннями ст. 17 КПК України.

Так, у Постанові від 18.06.2019 р. Верховний Суд України зазначив: «Скасувавши вирок суду першої інстанції через те, що суд не застосував статтю 71 КК, апеляційний суд вказав, що

засуджений скоїв останній злочин 11 листопада 2017 року, тобто після постановлення щодо нього вироку від 30 жовтня 2017 року. Однак суд не взяв до уваги, що цей вирок набув законної сили 30 листопада 2017 року, тобто після вчинення засудженим останнього епізоду злочину. Відповідно до статті 17 КПК особа не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не встановлено обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили. Таким чином, до набрання обвинувальним вироком законної сили особа не може вважатися такою, що піддана кримінальному покаранню. Відповідно, не можна говорити про невідбуте покарання» [11].

Верховний Суд України дійшов такого висновку: «Якщо новий злочин був вчинений після постановлення вироку, але до набрання цим вироком законної сили, то правила складання покарань, передбачені статтею 71 КК, не можуть бути застосовані. Виходячи з цього, Суд не може погодитися з висновком апеляційного суду про необхідність призначення остаточного покарання відповідно до вимог частини 1 статті 71 КК України. Суд вважає, що засудженому необхідно призначити покарання за сукупністю злочинів на підставі частини 4 статті 70 КК» (справа № 461/604/18, провадження № 51-8405км18) [11].

Проте Об'єднана палата Касаційного кримінального суду Верховного Суду у Постанові від 01.06.2020 р. (справа № № 766/39/17, провадження № 51-8867км18) відійшла від попередніх правових позицій та дійшла зовсім протилежних висновків, які на нашу думку, є досить суперечливими та неоднозначними. До того ж вони породжують дискусії, які, здавалося, вже давно вирішені.

У вказаній Постанові Верховний Суд України доходить такого висновку: «Суди, призначаючи остаточне покарання, повинні застосовувати правила, передбачені ст. 71 КК, якщо злочин був вчинений саме після постановлення попереднього обвинувального вироку, а не після набрання ним законної сили. При цьому скасування судом апеляційної інстанції такого попереднього вироку в частині покарання на підставі неправильного звільнення від відбування покарання або у зв'язку з необхідністю призначити більш суворе покарання не перешкоджає застосуванню ст. 71 КК України, оскільки в такому разі апеляційний суд фактично лише посилює покарання чи вказує на необхідність його реального відбування, а не спростовує висновки суду першої інстанції щодо винуватості особи у вчиненні злочину і не скасовує вирок у цій частині» [12].

Роблячи такий висновок, Верховний Суд навіть теоретично не припускає, що вирок може бути скасований, а особа визнана невинною у вчиненні злочину.

Дійсно, у справі, що розглядалася, апеляційний суд посилив покарання особи, а не спростував висновки суду першої інстанції щодо винуватості особи у вчиненні злочину, а також вирок у цій частині.

Проте, констатувавши цей факт, Верховний Суд не намагався розтлумачити наслідки скасування попереднього вироку через недоведеність вини обвинуваченого для подальшого призначення покарання. Пов'язано це, на нашу думку, з тим, що обвинувальний ухил суду як був, так і залишився, попри безліч реформ та намагань удосконалити судову систему.

Вважаємо, що до моменту набрання вироком законної сили існує певна невизначеність у тому, чи вчиняла взагалі обвинувачена особа попередній злочин. Відповіді на це питання ще немає, проте з огляду на вказану Постанову Верховного Суду про всяк випадок необхідно призначити більш суворе покарання.

Крім того, зазначимо, що така позиція є ще й процесуально недоцільною, оскільки її відстоювання неминуче призведе до необхідності перегляду остаточного вироку у разі зміни чи скасування попереднього вироку.

Висновки. Отже, ми погоджуємося з Т.Н. Нікіфоровою, яка вважає, що найбільш конструктивним для розв'язання проблем, які виникають під час призначення покарання за сукупністю вироків, є вирішення на законодавчому рівні питання про те, що призначення покарання за сукупністю вироків повинно відбуватися лише після набрання законної сили обвинувальним вироком суду за попередній злочин [13, с. 85], а не з моменту його проголошення, як вказано у ч. 1 ст. 71 КК України.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. Дата оновлення: 16.09.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
2. Бажанов М.И. Множественность преступлений по уголовному праву Украины. Национальная юридическая академия Украины им. Ярослава Мудрого, Харьковский центр изучения организованной преступности. Х. : Право, 2000. 124 с.

3. Зінченко І.О. Множинність злочинів: поняття, види, призначення покарання : монографія / І.О. Зінченко, В.І. Тютюгін. Х. : ФІНН, 2008. 336 с.
4. Про практику призначення судами кримінального покарання : Постанова пленуму Верховного Суду України від 24 жовтня 2003 р. № 7. Дата оновлення: 06.11.2009. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-03#Text>.
5. Українське кримінальне право. Загальна частина / за ред. В.О. Навроцького. К. : Юрінком Інтер, 2013. 712 с.
6. Мартинишин Г.Р. Пропозиції щодо вдосконалення правил призначення покарання за сукупністю вироків. *Право і суспільство*. 2012. № 2. С. 242–247.
7. Городовенко В.В., Білоконев В.М. Правові наслідки тлумачення терміна «засуджений» для правильності призначення покарань на підставі ч. 4 ст. 70 або ч. 1 ст. 71 Кримінального кодексу України. *Часопис цивільного і кримінального судочинства*. 2014. № 5. С. 75–88.
8. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. Дата оновлення: 08.08.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
9. Кримінально-виконавчий кодекс України : Закон України від 11.07.2003 р. № 1129-IV. Дата оновлення: 08.08.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text>.
10. Конституція України : Закон України від 24.06.1996 р. № 254/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
11. Постанова Верховного Суду від 18.06.2019 р., справа № 461/604/18, провадження № 51-8405км18. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82541725>.
12. Постанова Верховного Суду від 01.06.2020 р., справа № № 766/39/17 провадження № 51-8867км18. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82541725>.
13. Нікіфорова Т.І. Проблеми призначення покарання за сукупністю вироків. *Університетські наукові записки*. 2017. № 2. С. 79–92.

УДК 343.2/.7

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2021.4.31>

СТРЕЛЮК Я.В.

**СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНІ ОЗНАКИ ОСОБИ,
ЯКА ВЧИНЯЄ КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ
В КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧИХ УСТАНОВАХ ЗАКРИТОГО ТИПУ**

**SOCIO-DEMOGRAPHIC CHARACTERISTICS OF A PERSON
WHO COMMITS A CRIMINAL OFFENSE IN THE CRIMINAL EXECUTIVE
INSTITUTIONS OF A CLOSED TYPE**

Ця стаття присвячена характеристиці соціально-демографічних ознак особи, яка вчиняє кримінальне правопорушення в кримінально-виконавчих установах закритого типу. Проаналізовано всі її елементи: вік засудженого, сімейний стан, освітній рівень, суспільно-корисна праця, стан здоров'я, місце проживання, які суттєво впливають на виправлення і ресоціалізацію засуджених, дають змогу диференціювати процес запобігання вчинення ними в кримінально-виконавчих установах закритого типу нового кримінального правопорушення. Обґрунтовано, що більшість науковців висвітлюють соціально-демографічні ознаки особи, яка вчи-

© СТРЕЛЮК Я.В. – кандидат юридичних наук, здобувач кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності (ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом»)